

הרב ד"ר מרדכי הלפרין והרב יהושע וייסינגר

תפילות במניין בבתי כנסת בתקופת מגפת הקורונה

שאלה

בשל נגיף הקורונה נסגרו בתי כנסת רבים, אך יש קהילות שבהן מניינים ממשיכים להתקיים.

בהיותנו קהילה הפועלת ללא רב אבל עם ועדות המנהלות את הפעילות הקהילתית כגון בית הכנסת, לא ברור לנו כיצד להתנהל.

תשובת הרב ד"ר מרדכי הלפרין (כ"ד באדר תש"פ)

ההיתר להתפלל במניין יכול להינתן רק אם מתקיימות כל הנחיות משרד הבריאות, בלי יוצא מן הכלל. הרבנים שהורו על ביטול המניינים, פשוט נוכחו שלא ניתן לוודא את קיום כל התנאים:

(א) לחלק מבתי הכנסת מגיעים, בניגוד להנחיות, גם מבוגרים או חולים כרוניים, שההנחיות אוסרות עליהם את השהייה עם ציבור, אפילו קטן.

(ב) חלק אחר מתקשים לעמוד במשימה של הגבלה לעשרה משתתפים.

בניגוד לר' עקיבא איגר, **שנעזר בשוטרים** כדי לאכוף את חובת המניין המצומצם בשנת תקצ"א, הדרישה למניין מצומצם ו/או שמירת המרחק אינה יכולה להתקיים בפועל במניינים אלו, כי לרב המקומי בד"כ אין קשרים כאלה עם המשטרה.

(ג) בחלק אחר מבתי הכנסת לא מצליחים לפני כל תפילה לנקות היטב את המשטחים שלפני המתפללים, שעליהם אנו מניחים גם את הידיים.

(ד) בחלק מבתי הכנסת חייבים להפעיל מזגנים, המפזרים את הווירוס (אם קיים) בכל רחבי בית הכנסת.

לכן רבנים אלו הורו על הסגירה. הרבנים שכן פותחים את בית הכנסת סוברים כנראה שקהילותיהם יכולות לעמוד בתנאים הללו.

הרהבות ונימוקים – הרב יהושע וייסינגר (ב' באייר תש"פ)

פתיחת בתי הכנסת בימים אלו, ימי מגיפה, נתונה לשיקול דעתו של הרב המקומי. הוא יודע ומערך אם ניתן לשמור על ההנחיות המדויקות של משרד הבריאות לצורך שמירת

בריאות הציבור במציאות שלפניו. די אם נעיין בדברים של גדולי הפוסקים כדי להבין עד כמה הם החמירו בנושא זה של תפילה בבית כנסת בעת מגפה.

בינתיים, מאז כתיבת תשובת הרב הלפרין, משרד הבריאות והרבנות הראשית הורו על סגירת כל בתי הכנסת בשל סיכון גבוה להדבקה, ו'חמירא סכנתא מאיסורא', ולכן אסור להיכנס כלל לבית הכנסת, וחובה להיזהר בתפילות שמתקיימות במרחב הפתוח. מצאנו עדויות למגפה גדולה שהשתוללה בצפון ארץ ישראל בכללה, ובטבריה בפרט, בשנת 1786, תשע שנים בלבד לאחר עלייתם לארץ של תלמידי הבעש"ט רבי מנחם מנדל מוויטבסק ורבי אברהם מקאליסק. באיגרת נדירה אנו מוצאים תיאור סגר שנערך מימי הפורים ועד כמעט שבועות, לצד תפילות מצומצמות בביתו (ולא בבית הכנסת) של רבי מנחם מנדל, שהפך גם למוקד חברתי, כפי שמתואר (ליקוטי אמרים, מכתב יג):

נודה לה' כי אנף בנו, וכי שב אפו וינחמינו... מימי הפורים עד כמה ימים בחודש אייר בהסגר, נשארנו פה כי טבריה היא עיר חביבה ולא נסענו לעיר אחרת עד יעבור זעם, כי אנא מפניו נברח? סגרנו עצמינו בחצר חדשה שלי יותר מערך מנין כדי להתפלל בציבור, כיון שתפילה במנין היא מצילה את חיי ישראל, וכל שאר יהודי טבריה שעשו כך להסתתר בחצרותיהם וטירותיהם על הרוב עלתה בידם!

מדבריו נראה שההסתרות בבית הינה חיונית על מנת להישמר מהמגפה, וכך נהג. אי ההליכה לבית הכנסת לצד השמירה על תפילה במניין חשובה לבריאות הציבור. בנקודה זו מעניין לציין את הסיפור שהביא רבי יצחק מולכו משלוניקי (אורחות יושב פ"ב, שנת 1769), שאף ממנו נראה שאין להגיע לבית הכנסת כאשר יש חשש להדבקה, על אף הרצון העז להתפלל בציבור:

כבר הגיד לי סוחר אחד בזמן מגיפה, שהיה הולך לבית הכנסת להתפלל בציבור, והוכרח להתערב שם עם השומרים את חולי המגיפה (להתפלל עמם יחד), והיה מתפחד מאד. ואמרת לי **התפלל ביחיד ולא תלך להתפחד**. ואמר לי ידוע לאדוני שאיני יודע אפילו קריאת שמע, ואם אתפלל ביחיד מה תפילה אומר לפני הקב"ה, אחר שאני ריקם מכל, אבל כשאני הולך לבית הכנסת יכול אני לענות אמן וקדיש וקדושה וברכו ולשמוע קצת דברי הגדה, ובזה תתנחם נפשי.

בשנת תקצ"א (יולי 1831) התפרצה מגפת הכולרה, מחלה זיהומית מדבקת וקשה. המחלה התפרצה בפולין (בחלק הפרוסקי). השלטונות ניסו לעכב כמיטב יכולתם את התפשטות המגפה והטילו הגבלות על האזרחים. הוקם ועד שמטרתו הייתה לפקח על התושבים. ר' עקיבא איגר היה באותה תקופה אב"ד פוזנא, והחליט להקדיש את כוחותיו לעצור את המגפה. הוא ייסד ועד יהודי למאבק במגפה, דאג לתקציבו ולכל צרכיו, הוא הוציא הנחיות הלכתיות, תברואתיות וסוציאליות כדי להדריך את תושבי פוזנא בעת ההיא.¹ הוא פעל במרץ רב וקיבל אות הוקרה על פועלו מהמלך המקומי.² חלק מהדרכתיו של רבי עקיבא איגר עוסקות בהנחיות רפואיות בבית כנסת ובתפילה, כמו

1. ראה שאול בלום גדולי ישראל: חיי הגאון רבנו רבי עקיבא איגר, עמ' 88.
2. ראה הרב שלמה סופר, חוט המשולש, עמ' מח; מכתבי רעק"א, א, קמח.

הימנעות מהתקהלות של למעלה מחמישה-עשר איש במקום אחד וישיבה במרחק זה מזה, וכך כותב באיגרת (אגרות רבי עקיבא איגר, ירושלים תשנ"ט, עא-עג):

לדעתי זה אמת שהקיבוץ במקום צר אינו נכון, אבל אפשר להתפלל כיתות כיתות, ובכל פעם במתי מעט, ערך ט"ו אנשים, ויתחילו כאור הבוקר, ואחריה כת אחרת... ולחוש שלא ידחקו אנשים יותר מהסך הנ"ל לבוא לבית הכנסת, ואפשר על ידי עמידת שומר מפאליציי [משטרה] להשגיח בזה, שמאחר שיש כבר כפי המספר, אל יניחו לאחר לבוא לשם עד אחר שישלימו הם. ולהישמר מאוד מלהתקרר, טוב להתלבש כל אחד במפה פלאנעל חגור על הבטן; שלא לאכול מאכלים רעים וביחוד גורקען [מלפפונים] ולמעט באכילת פירות ודגים ושתיית שכר; שלא לאכול על השובע, וטוב יותר לאכול פעמים הרבה, ובכל פעם שלא במרובה; להיות נקי, שלא להשהות טינוף ולכלוך בבית; ובכלל הזה להחליף איזה פעמים בשבוע כתונת מכובס ונקי. שלא לדאוג, ולהרחיק כל מיני עצבות; שלא לילך בליה באוויר העיר. בצהרים, כשהחמה זורחת, טוב לטייל על פני השדה לשאוב אויר, ולפתוח החלונות בבקר שיבוא אוויר בהחדרים.

המספר חמש-עשרה לא נקבע עפ"י גדרים שמופיעים בתלמוד, אלא זו הייתה ההנחה של המלך המקומי למען השמירה על בריאות הציבור. ר' עקיבא איגר הגדיר את המספר הזה כהלכה מחייבת, ויש להקפיד עליו. וכך כותב ר' עקיבא איגר ב'כללי התנהגות לראש השנה ויום הכיפורים שנת תקצ"ב לקהל עדת ישורון פה פוזנא':³

בכל בתי הכנסת הן בעזרת אנשים והן העזרת נשים מותר יהיה בראש השנה ויו"כ לתפוס רק את מחצית המקומות בצורה כזו שליד כל מקום שיושבים בו המקום השני הגובל עמו לא יהא תפוס... אלופי גבאי צדקה ידאגו להדפסת כרטיסים בצורה מיוחדת לכל בית כנסת בעלי המקומות הבלתי זוגיים יוכלו לקבל את הכרטיסים... לשם שמירת הסדר יוצב משמר צבאי בכל כניסה לבית הכנסת שיש הראות לו את הכרטיסים... היות כי אלה שלא תהיה להם דריסת רגל בבתי כנסיות יצטרכו להרכיב מנינים בבתי פרטים, לכן חייבים בעלי המנין להקפיד במיוחד שמספר המשתתפים בהתאם לנפח המקום יהיה אף הוא מוגבל באותה צורה, כך שרק מחצית המקומות שיווצרו שם היו תפוסים.

לאחר יום הכיפורים, בכ"ד מרחשוון תקצ"ב, מסר ר' עקיבא איגר לידידו הרב משה כץ דיין ואב"ד באנסבך, את הדברים בצורה חריפה הרבה יותר, וההנחיה המרכזית שבהם - שיקפידו לשמור על כל הוראות הרופאים, ויסייעו גם למסכנים ולעניי הקהילה לקבל תרופות:

גם הזהרתי פעמים הרבה באזהרה אחר אזהרה שיהיו הנהגתם באכילה ושתייה כפי אשר סידרו ואשר שפטו הרופאים להיזהר מזה, וירחקו כמטחוי קשת כאילו הם מאכלות אסורות, ולא יעברו על דבריהם אף כמלא נימא... והעובר על ציווי הרופאים בסדר ההנהגה חוטא לה' במאוד כי גדול סכנתא מאיסורא ובפרט במקום סכנה לו ולאחרים שגורם ח"ו התפשטות החולי בעיר וגדול עונו מנשוא.

3. פסקים ותקנות רבי עקיבא איגר, איגרת כ, עמ' 74.

והיא שעמדה לנו, התפילות והצדקות שגברו עלינו חסדי ד', שלא גברה המחלה כל כך בעירנו ב"ה.

במקרה מעניין ורלוונטי נשאל רבי חיים פלאג' בנוגע למניעה מרופא המטפל בחולים מדבקים להיכנס לבית הכנסת, דבר שמעיד על שיקול הדעת הנצרך. השאלה הייתה אם ניתן לאפשר או שאין לאפשר כניסה של אנשים לבית הכנסת (שו"ת נשמת כל חי, חו"מ, סי' מט):

נשאלתי בימי חורפי ביחיד בית הכנסת אחד שהיה **רופא חולים**, ובזמן **מגיפה**, בר מינו, היה **רופא לניגפים במחלה**, והוא רוצה **לבוא ולהיכנס בבית הכנסת**, והיחידים מעכבים בידו שלא להיכנס, שהם **יראים שמא יתנגפו בנוגע אליו**... תשובה: לכאורה נראה **שהדין עם יחידי בית הכנסת שיכולים לעכב** שלא להיכנס לבית הכנסת. רבי חיים פלאג' מכריע שבמציאות שנוצרה אין לאפשר לרופא להיכנס לבית הכנסת להתפלל, מכיוון שיש סיכוי שהוא ידביק את המתפללים במחלה המדבקת (וזאת אף שלא הוכח שהוא חולה מאומת).

הדברים נכונים שבעתים בימינו, כאשר אנו יודעים שהנגיף מדבק מאוד, וישנם הרבה חולים א-סימפטומטיים שיכולים להעביר את הנגיף לאחרים מבלי שידעו, ק"ו כאשר מדובר במבנה סגור.⁴

הזכרנו את המושג 'חמירא סכנתא מאיסורא'. מקור המושג ברמ"א (יו"ד סי' קטז סעי' ה) שכתב: 'וכן יזהר מכל דברים המביאים לידי סכנה, כי **סכנתא חמירא מאיסורא**...'. כלומר יש להיזהר ולהישמר מכל דבר שעלול להביא לידי סכנה. חובה זו חמורה מהחובה להיזהר מעשיית איסורים. הטעם לזה מופיע ב'חתם סופר' (חידושי חת"ס, חולין ט ע"ב), שכותב: באיסורא, אפילו הזדמן לו [לאכול ללא כוונה] ממיעוט טריפות - אין לו עוון אשר חטא, **שכתורה עשה לסמוך על הרוב**, ומי שהזהיר על הטרופה הוא התיר לסמוך על רובא; מה שאין כן בסכנת נפשות, שאם יזדמן לו מהמיעוט ויסתכן - **אי אפשר להשיב נפש**.

כלומר כאשר אדם עובר על איסור תורה אולם הוא 'בטל בשישים', או כאשר עובר על איסור אחר 'בשעת הדחק' אולם עפ"י דעת חכמים - אין בידו עוון, כיוון שהפה שאסר זאת הוא גם הפה שהתיר. אולם אם מסתכן (גם במקרה שבו הסכנה קטנה מאוד), אם חלילה יקרה לו משהו, אין דרך חזרה. ממילא בפיקוח נפש מחמירים הרבה יותר מאיסורי תורה. בפיקוח נפש, גם אם הסכנה נראית רחוקה, יש להחמיר ולא לקחת סיכון, **בדיוק כמו במקרה המתואר בשאלה**.

4. עפ"י מחקרים חדשים (אפריל 2020) הסיכוי להדבקה בחלל סגור היה גבוהה פי 18.7 אחוז ביחס לחלל פתוח. ראה:

Nishiura, Hiroshi, et al. 'Closed Environments Facilitate Secondary Transmission of Coronavirus Disease 2019 (COVID-19)'. MedRxiv; April 2020; doi:10.1101/2020.02.28.20029272.